

ИЗ ИСТОРИЈЕ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Генерал-потпуковник **САВО ДРЉЕВИЋ**

БЕОГРАДСКА ОПЕРАЦИЈА

10—22. X. 1944 године

Средином 1944 године на свим фронтovima Европског ратишта постигнути су велики стратегиски успјеси, тако да је отпорна снага Њемачке армије на Источном фронту, у Француској и у Италији брзо слабила. На Југословенском ратишту ситуација је била такође врло повољна. Наша слободна територија се све више ширила, а све већи број наших дивизија угрожавао је не само окупаторске и квислиншке снаге на нашем тлу, него је доводио у питање и само извлачење њемачких снага из Грчке.

Послије низа успјешних операција наших снага, које су извођене у циљу ослобођења Србије и нашег главног града Београда, до краја септембра 1944 године створена је велика слободна територија у Западној Србији, Шумадији, Топлици и Источној Србији. Непосредно прије почетка Београдске операције наше снаге у Србији биле су груписане у двије армиске групе. Прва армиска група, у чијем су саставу били 1 пролетерски и 12 корпус, била је усмјерена за дејство према Београду, а Друга армиска група, коју су сачињавали 13 и 14 корпус, имала је задатак да са 13 корпусом јужно од Ниша затвара моравски правац и да са 14 корпусом у Источној Србији садејствује совјетским снагама из Бугарске и Румуније при прелазу границе и форсирању Дунава.

Пошто је почетком октобра била спремна за дејство према Београду, Прва армиска група оријентисала је 12 корпус на правцу Обреновац — Београд, а 1 пролетерски на правцу Младеновац — Београд, ради заједничког дејства са дјеловима Совјетске армије.

На дан 10 октобра све дивизије 1 пролетерског корпуса биле су у контакту са непријатељем, и то у слиједећем распореду: 21 дивизија у покрету према Великој Плани; 5 дивизија на просторији Паланка — Младеновац; 1 пролетерска дивизија око Младеновца; 6 пролетерска дивизија на просторији Губеревац — Барајево — Мељак и 17 дивизија сјеверно од Крагујевца; 16, 36 и 11 дивизија 12 корпуса биле су распоређене према Обреновцу, а 28 дивизија на просторији УБ — Коцељево.

Четврти оклопни корпус Совјетске армије (приближно двије мото-стрељачке бригаде, до двије бригаде тенкова, 4—6 артиљери-

ских пукова — рачунајући и минобацаче — и остала ојачања), послије заједничког дејства са јединицама њиховог 68 стрељачког корпуса и нашим 14 корпусом у Источној Србији, избио је 11 октобра у рејон Велике Плане, Паланке и Наталинаца, гдје су се већ налазиле наше јединице. Послије тога, јединице 68 стрељачког корпуса скренуте су на правац Крагујевац — Ранковићево.

Главни задатак 4 оклопног и 68 стрељачког корпуса, који су наступали јужно од Дунава, био је обезбјеђење бока главних снага Совјетске армије која је наступала преко Румуније и Мађарске. Извршавајући овај задатак, ове су снаге уједно помогле нашој Армији у ослобођењу Србије и Београда, док је послије ослобођења Београда обезбјеђење бока и крила дјелова Совјетске армије у Мађарској у цјелини преузела на себе наша Армија.

Све њемачке снаге у Србији припадале су армиској групи „Фелбер“. Повлачећи се пред совјетским и нашим снагама из Сјевероисточне Србије, њемачке јединице, које су биле потиснуте јужно од линије Петровац, Паланка, Младеновац, ушле су у састав новоформираног 34 армиског корпуса. Овај корпус имао је задатак да се прикупи у рејону Крагујевац — Ранковићево и помогне повлачење Групе армија „Е“ из Грчке и Македоније на сјевер. Њемачке јединице сјеверно од поменуте линије потпале су под команду Друге оклопне армије, која је имала задатак да по сваку цијену брани Београд до доласка јединица Групе армија „Е“. На тај начин, у саставу непријатељских снага, које су учествовале у Београдској операцији, нашле су се многобројне и разнолике јединице: 5 полициски мотопук и 696 мото-батаљон пољске жандармерије у рејону Обреновца; један батаљон 734 пука 117 дивизије, батаљон бјелогардејаца, допунски батаљон 7 СС дивизије и једна чета тенкова у рејону Моштаница — Меља — Гунцати; 117 ловачка дивизија без 749 пјешадиског пука, већи дио 1 и 2 полициског пука, 5 пук за заштиту железница, 282 Landeschützen батаљон, један рударски батаљон из Костолца и један батаљон руског заштитног корпуса на просторији Авала, Љута Страна, Младеновац; 2 батаљон 2 полициског пука у рејону Смедерева; 2 батаљон 18 полициског пука код Гроцке и Ритопека; тзв. Српски добровољачки корпус у рејону Смедерево, Раља, Београд; 440 тврђавска бригада и 38 противавионски пук у ужем рејону Београда; на Бановом Брду 549 и 566 артиљериски дивизиони; на Дедињу и Вањици артиљериска група из Друге оклопне армије; на Ади Циганлији и Бежаниској Коси четири артиљериске групе из Друге оклопне армије; 1 брдска дивизија, 2 пук „Бранденбург“ и неки дјелови 3 полициског пука у покрету према Пожаревцу из Источне Србије; 92 мото-бригада у покрету према Пожаревцу из Београда; борбена група „Фишер“ састава: 14 пук 7 СС дивизије, 749 пук 117 дивизије и дјелови 1 пука „Бранденбург“ и руског заштитног корпуса у рејону Крагујевац — Топола. Од 17 октобра у борбама за Београд учествовала су још и два батаљона 750 пука 118 дивизије. Укупна јачина Њемаца износила је око 40—50 пјешадиских батаљона, 4 тенковска батаљона, 12 артиљериских дивизиона разних

калибра земаљске артиљерије и 5 дивизиона ПА артиљерије са осталим дјеловима.

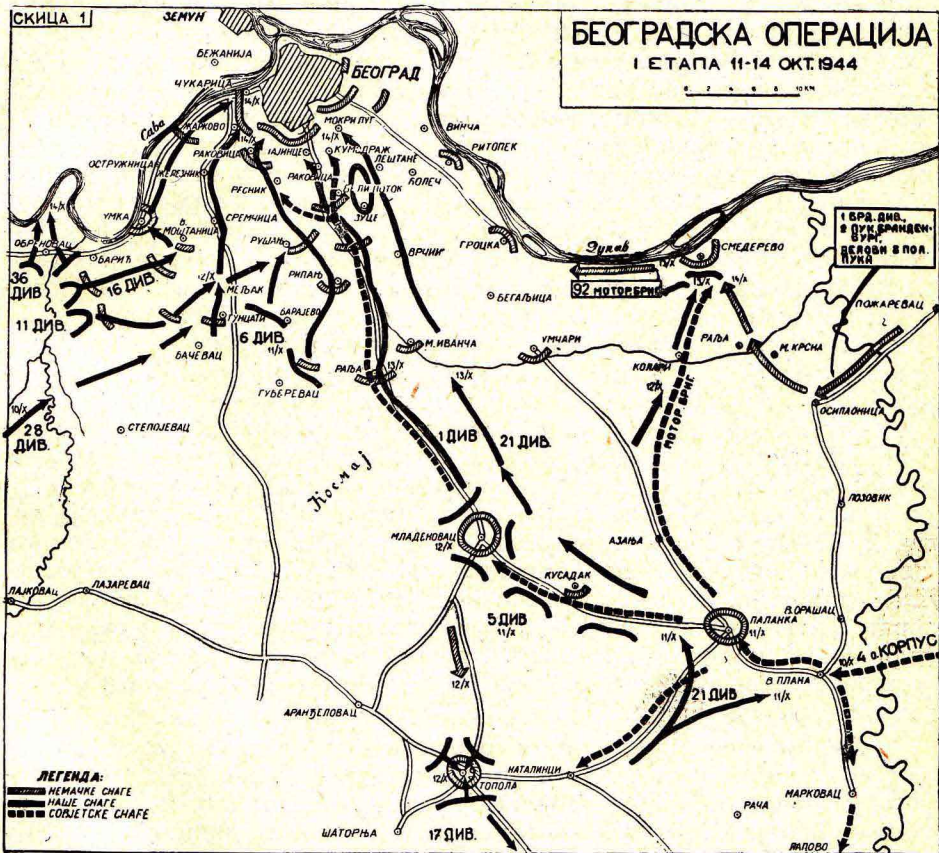
По плану одбране, Њемци су групним распоредом снага затварали све прилазе Београду. Спољна линија одбране ослањала се на Обреновац, Моштаницу, Рушањ, Ритопек и масив Авале, а испред те линије као истурене тачке брањени су Шабац, Младеновац и Смедерево. Непосредна одбрана града била је организована на линији: Чукарица, Баново Брдо, Бањички Вис, Велики Врачар. У унутрашњости града, као главна упоришта била су уређена жељезничка станица, блок зграда министарстава на углу Немањине и Кнеза Милоша улице, зграда Старог двора, хотел „Москва“, зграда биоскопа „Београд“, палата „Албанија“, Народна скупштина, Поштанска штедионица, Бајлонова пијаца, Прва мушка гимназија и Завод за израду војне одјеће. Калемегданска тврђава и ужи рејон Савског моста претстављали су последњи чвор одбране.

Београдска операција одвијала се у три етапе.

Прва етапа ове операције трајала је од 11 до 14 октобра, тј. од поласка у напад наших и совјетских дивизија до избјања на главни положај њемачке одбране на периферији града. Она је почела без претходног договора и општег заједничког плана штабова наших и совјетских трупа, зато што совјетска команда није пристала на такав план. Прва дејства отпочела су на лијевом крилу ноћу 10/11 октобра нападом дивизија 12 корпуса на Обреновац, Буковик и Јасеник. У току борби за Обреновац, Њемци су убадили своја појачања преко новоподигнутог моста код Забреци тако да је 36 дивизија задржана јужно и источно од Обреновца; 11 и 16 дивизија разбиле су дјелове њемачке 117 дивизије и батаљон бјелогардејаца на Буковику и 12 октобра заузеле Вранић и Малу Моштаницу, а Мељак у садејству са 3 бригадом 6 дивизије. У току 13 октобра 11 дивизија пребачена је у резерву у рејон Гунцати, Бачевац, док је 16 дивизија продужила наступање правцем: Умка — Остружница — Макиш, чиме је њемачка посада у Обреновцу била отсјечена од главнине снага у Београду. 28 дивизија наступала је правцем: Мељак — Сремчица — Жељезник — Жарково. Овога дана су 1 и 2 бригада 16 дивизије потисле противника до Макиша, гдје је непријатељ уз подршку артиљерије са лијеве обале Саве и Бановог Брда давао снажан отпор и организовао чврсту одбрану. 28 дивизија ушла је у Сремчицу и Кнежевац и са 17 бригадом избила пред Жарково. У току даљих борби до Београда дивизије 12 корпуса трпјеле су осјетне губитке од њемачке артиљерије са Бановог Брда, Чукарице и Аде Циганлије. Тек после тешких борби и уз знатне губитке, 1 и 2 бригада 16 дивизије сломиле су 14 октобра отпор Њемаца у Макишу и избиле пред Чукарицу, а 17 бригада 28 дивизије и 5 бригада 11 дивизије пред Жарково. Истог дана, 36 дивизија ослободила је Обреновац и одбацила његову посаду (5 полициски пук и батаљон Љотијеваца) преко Саве.

На десном крилу Прве армиске групе, по преласку Мораве и заузећу Велике Плане, ноћу 10/11 октобра 4 оклопни корпус проду-

жио је наступање и ујутру, 11 октобра, после краће борбе са једним батаљоном 1 полициског пука и руског заштитног корпуса заузео Паланку, у чијем су се рејону дјелови наше 5 дивизије срели са јединицама совјетске војске. По ослобођењу Паланке, главне снаге 4 оклопног корпуса оријентисане су правцем Младеновац — Авала, на коме су се налазиле наше 21, 5 и 1 дивизија 1 пролетерског кор-

пуса, а касније и 6 пролетерска дивизија. Совјетска команда упутила је једну мотострелачку бригаду ка Смедереву, док је главнина 4 оклопног корпуса са дивизијама 1 пролетерског корпуса продужила наступање ка Београду, са првим задатком да се ослободи Младеновац и Топола, док је совјетска 113 дивизија упућена према Крагујевцу ради обезбеђења ове операције са тог правца. Иако су у току 11 октобра њемачке снаге биле блокиране у Младеновцу и Тополи,

ипак су дјелови њемачког пука „Бранденбург“ успјели да пробију нашу блокаду код Међулужја, прије но што је 12 октобра почео наш напад. Ови дјелови ојачали су одбрану у Тополи, која је, послје упорне одбране противника, ослобођена око 14 часова. Послије ослобођења Тополе дефинитивно је оријентисана према Крагујевцу и наша 17 дивизија.

12 октобра послје подне, 3 бригада 1 дивизије и 4 бригада 5 дивизије, уз подршку совјетских тенкова, извршиле су снажан напад на Младеновац и ослободиле га послје вишечасовне борбе. 5 дивизија продужила је наступање правцем Врчин — Лештане — В. и М. Мокри Луг и упутила 1 бригаду ка Смедереву. 1 дивизија и 4 оклопни корпус наступали су друмом Раља — Авала, 6 дивизија правцем Рипањ — Рушањ — Ресник, а 21 дивизија је задржана у резерви армиске групе. Њемци су покушали да задрже наше наступање код Раље, на Парцанском Вису, у Рипњу и Рушњу, али су брзо савладани. Ноћу, 13 октобра, послје ефикасне артиљериске припреме и снажног налета дјелова наше 1 и 21 дивизије и једне совјетске мото-стрелачке бригаде заузета је Авала, а ујутру и Кумодраж. 13 октобра је 1 бригада 5 дивизије, ојачана са нешто артиљерије и тенкова, нападала Смедерево, али се под бобром морала повући југозападно од овог града због пристизања првог ешелона њемачке групације из Источне Србије (1 брдска дивизија, 92 мото-бригада, 2 пук „Бранденбург“ и неке полициске јединице).

Заузимањем Авале, као посљедњег њемачког упоришта спољне одбране Београда, омогућено је брзо наступање нашим снагама ка Београду. Двије бригаде 1 дивизије и јединице 4 оклопног корпуса стигле су до Бањице већ рано ујутру 14 октобра. Пошто је савладала снажан отпор противника у Пиносави, гдје је заплјенила 9 топова, 8 бригада 1 дивизије наступала је ка Дедињу, садејствујући 6 дивизији, која је сломила јачи отпор непријатеља на линији Забран, Поље, Миљаковац, и избила пред Раковицу. Уз садејство једног совјетског батаљона и нешто артиљерије заузета је фабрика авионских мотора, а 2 и 3 бригада 6 дивизије заузеле су до 20 часова жељезничку станицу у Топчидеру.

Као што се види, у току ове етапе постигнути су озбиљни успјеси. Разбијени су, а дијелом и уништени, предњи дјелови непријатеља на свим правцима према Београду. У силовитом налету са полазног рејона Обреновац — Младеновац наше су дивизије, послје четири дана борбе, избиле истовремено са совјетским моторизованим колонама на прилазе Београду пред главне положаје њемачке одбране. На тај начин, њемачке јединице из Смедерева нијесу успјеле да уђу у град прије наших снага и да ојачају одбрану Београда. Њемачко командовање није више могло исправити ову грешку. На нашој страни, између Крагујевца и Београда, створена је велика слободна територија и чврсто обезбијеђена наша главнина од евентуалног продора њемачких снага са југа. Народ Шумадије свестрано је помагао нашој Армији и јачао њене редове стотинама нових бораца. Коначно су пропали нелојални и несавезнички планови совјетске

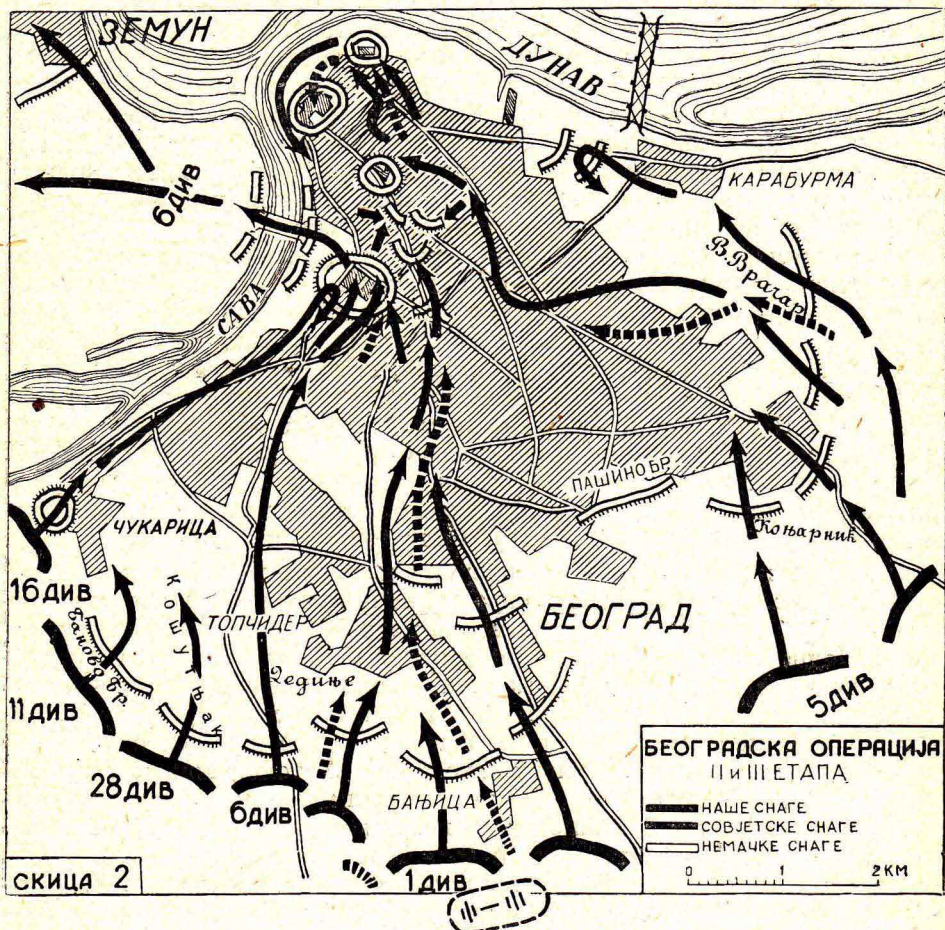
команде да се још у овој етапи битке за Београд наша Армија доведе у подређену улогу. Пошто се надала да ће наићи на слаб отпор Њемаца, она је покушала да само њене јединице заузму град, да би се Совјетска, а не наша Армија пред историјом афирмисала као ослободитељица Београда.¹⁾ Поред тога, руски команданти су покушавали да наше дивизије разбију по групама и батаљонима, да их потчине себи, и тиме онемогуће наше више командовање, што им, наравно, није успјело. Отсуство заједничког плана садејства осјећало се у току читаве прве, а дијелом и друге етапе.

Друга етапа обухвата период борби у самом Београду од 14 до 18 октобра и разбијање њемачких снага са правца Смедерева. Напад је изведен 14 октобра главним правцима са четири колоне. Прва колона, коју је образовао 12 корпус, нападала је са двије дивизије у првом и једном дивизијом у другом ешелону, правцем: Баново Брдо — Михајловац — Ж. станица — Савско пристаниште. 36 дивизија је задржана за блокирање Обреновца и обезбјеђење са тог правца. Друга колона, коју је образовала 6 дивизија 1 корпуса, нападала је правцем: Топчидер — Војна болница — Улица маршала Тита — Кнез Михаилова улица — Горњи град. 1 дивизија 1 корпуса, као трећа колона, нападала је правцем: Бањица — Дедиње — Булевар ослобођења — Улица пролетерских бригада — Дечанска улица — Калемегдан, а четврта колона, тј. 5 дивизија 1 корпуса, правцем: Булевар револуције — Улица „27 марта“ и даље Улица цара Душана, 21 дивизија 1 корпуса образовала је општу резерву на просторији: Бели Поток, Зуце, Лештане и служила за обезбјеђење правца од Смедерева. 4 оклопни корпус Совјетске армије дејствовао је углавном на правцу 1, а дијелом на правцима 5 и 6 дивизије, подржавајући наше стрељачке јединице артиљеријом и тенковима; на правцу дејства 12 корпуса није било совјетских дјелова.

Напад на непријатељску одбрану на прилазима града отпочео је 14 октобра, по реду пристизања појединих колона. Прво је отпочела напад 1 дивизија 1 корпуса, уз подршку једног артиљериског пука и једне совјетске тенковске бригаде. 8 бригада, у садејству са нешто тенкова и артиљерије, напала је око 15 часова Дедиње, које су Њемци жестоко бранили. Око 20 часова, на истом правцу ступила је у бој и 1 дивизија. Послије двочасовне борбе заузети су Дедиње и Бањица и продужено је наступање према Аутокоманди и Тргу Димитрија Туцовића. Иако су Њемци пружали јак отпор код Аутокоманде, Жељезничке болнице, у Делиградској улици и Карађорђевог парку, ипак је њихов отпор био убрзо савладан незадрживим јуришима наше пјешадије, уз подршку тенкова и артиљерије. Ујутру, 15 октобра, 1 и 8 бригада 1 дивизије избиле су пред Трг Дими-

¹⁾ Какав је био договор између наше и совјетске команде види се из депеше Врховног штаба од 5 октобра 1944 године: „...Наша је жеља, а и Руси су тог гледишта, да у Београд уђу прво наше јединице...“ Ово исто поновљено је и у депеши Врховног команданта од 13 октобра у којој се каже: „Код мене се налази официр за везу из штаба Толбухина. Договорили смо се да наше трупе прве уђу у Београд, или барем заједно“.

трија Туцовића. У даљем наступању 1 бригада је рокирана удесно до Улице „27 марта“ и Булеvara револуције, док је 8 бригада, по заузећу Трга Димитрија Туцовића, продужила надирање Улицом пролетерских бригада и у току дана заузела Стари двор. Око 18 часова, 3 и 2 бригада 6 дивизије, послје двочасовне борбе, заузеле су Топчидер, а затим продужиле наступање Булеваром војводе Путника и 15 октобра ујутру преко Мостара, Сарајевском улицом и Улицом кнеза Милоша, избиле пред утврђени блок зграда министарстава.

На десном крилу је 4 бригада 5 дивизије напала 14 октобра око 23 часа са Стојичиног Брда на Лауданов Шанац и са два батаљона продрла до Булеvara револуције, али су Њемци противнападом успјели да је одбаце на косе испред М. Мокрог Луга. Сјутрадан

око 8 часова, бригада је преко Карабурме избила до улице Буре Ђаковића, а један њен батаљон са тенковима до Техничког факултета. У току дана бригада је уз садејство тенкова заузела нову Електричну централу, простор око Кланице, Ж. станицу Дунав и В. Врачар.

На лијевом крилу, ноћу 14/15 октобра, 16 дивизија, 17 бригада 28 дивизије и 5 бригада 11 дивизије напале су једновремено Чукарицу и Жарково. Њемци су пружали снажан отпор, нарочито на Чукарици, тако да су борбе настављене преко читавог дана 15 октобра. У току 15/16 октобра 1 и 2 бригада 16 дивизије, остављајући мање снаге за блокаду изолованих непријатељских упоришта, продужиле су наступање Штросмајеровом улицом и, сламајући упорну одбрану противника, избиле пред Ж. станицу. 17 бригада 28 дивизије и 5 бригада 11 дивизије водиле су 14 октобра жестоке борбе око Жаркова, које је ослобођено тек ноћу 15/16 октобра. По заузећу Жаркова продужен је напад на Баново Брдо, гдје је заплијењено 6 противавионских топова.

Док је главнина Прве армиске групе у току 15 октобра, уз подршку 4 оклопног корпуса, водила успјешне борбе у Београду, њемачке снаге које су наступале од Смедерева покушале су да се пробију у град. Њемачка претходница, коју је образовала једна мања моторизована колона пјешадије са нешто тенкова и артиљерије, пробила се овога дана око 13 часова до М. Мокрог Луга, гдје је разбијена и одбачена од стране 4 бригаде 5 дивизије. Тако је команда ове њемачке групације направила и другу тешку грешку, јер је, умјесто довољно јаког ешелона за пробој, упутила слабу претходницу која је доживјела пораз.

Пошто је правилно оцијенио опасност од ових њемачких снага, Штаб Прве армиске групе прикупио је 21 дивизију у рејону М. Мокрог Луга, а истовремено је наређено 5 дивизији да из уличних борби у граду извуче своје дјелове и да на југоисточним прилазима Београда по сваку цијену спријечи продор Њемаца у град. 15 октобра до 15 часова, 21 дивизија са 5 бригадом заузела је положај Забран, Шугавац, Шеварица, Голо Брдо, фронтом према р. Болечици, 4 бригада са три батаљона В. и М. Мокри Луг, док су се њен 4 батаљон и дјелови једне совјетске бригаде распоредили на В. Врачару; 5 дивизија задржала је 10 бригаду у рејону М. Мокри Луг, 4 бригаду са два батаљона на почетку Булевара револуције и В. Врачару, а два батаљона у граду.

За то вријеме, њемачке снаге које су се налазиле на просторији од Гроцке до Болечице, припремале су се да разбију нашу одбрану и изврше продор ка Београду. У том циљу поново је упућена претходница, али сада јачине око једног пука са артиљеријом и тенковима. 15 октобра око 19 часова, послије скоро двочасовне артиљериске припреме, ова борбена група пробила се кроз положаје 5 бригаде, овладала комуникацијом која води кроз М. Мокри Луг и избила на Стојичино Брдо, гдје је заплијенила оруђа једног совјетског артиљериског дивизиона. Са Стојичиног Брда Њемци су про-

дужили напад у три колоне: ка Коњарнику, Булевару револуције и преко Лаудановог Шанца ка В. Врачару. У међувремену, када су као појачања стигли 4 и 10 бригада 5 дивизије и по један батаљон 2 пролетерске и 4 бригаде 21 дивизије извршен је противнапад, тако да је њемачка група одбачена ка Лаудановом Шанцу и В. Врачару. 4 бригада 21 дивизије поново је заузела положаје испред М. Мокрог Луга према Болечу. Сада је Штаб Прве армиске групе наредио да се из града извуку: 2 бригада 21 дивизије, 2 бригада 6 и 13 бригада 1 дивизије и све три бригаде оријентисао према Лаудановом Шанцу и В. Врачару. У циљу ојачања одбране на овом правцу, совјетска команда је упутила батаљон једне мото-стрелачке бригаде у М. Мокри Луг и једну колону ове бригаде са задатком да у садејству са нашим батаљонима обилазним маневром преко Миријева изврши напад на В. Врачар.

16 октобра ујутру, 5 дивизија, са својом 4 и 10 бригадом, затим 13 бригада 1 дивизије и 2 бригада 21 дивизије, уз садејство совјетских дјелова, извршиле су одлучан напад на збијене и притијешњене њемачке снаге у рејону В. Врачар — Лауданов Шанац. У току борби, које су трајале преко цијелог дана, ова њемачка група је разбијена и уништена.

Главнина њемачких снага безуспјешно је покушавала више пута у току 15 и 16 октобра да изврши продор ка Београду и да се споји са својом опкољеном борбеном групом. Послије тешких дводневних борби и пошто је опкољена група на В. Врачару и Лаудановом Шанцу била већ ликвидирана, Њемци су 17 октобра успјели да потисну 4 и 5 бригаду 21 дивизије на положаје: Клупе, Ерино Брдо, Голо Брдо, гдје су задржани све до 18 октобра, када су наше снаге извршиле противудар на ову њемачку групацију.

Пошто су им пропали сви покушаји продора ка Београду, Њемци су 17 октобра послје подне оријентисали јаче снаге у правцу Зуце — Авала и Врчин — Рипањ са намјером да се пробију ка Обреновцу и Шапцу. Међутим, истог дана стигла је 23 дивизија 14 корпуса да затвори правац Врчин — Рипањ, док је Штаб Прве армиске групе, предвиђајући и овај противнички маневар, још 16 октобра по подне извукао из града 11 дивизију 12 корпуса, коју је упутио у рејон Авале, а 17 октобра и 16 дивизију овог корпуса у рејон Моштаница, Мељак, Рушањ. 3 бригада 36 дивизије постављена је код Цветковог Гроба.

У току 16 и 17 октобра у граду су настављене тешке уличне борбе за сваку кућу. Пошто је из града извучен и знатан дио 4 оклопног корпуса, то су 1 и 6 дивизија остале без довољне подршке у тенковима и артиљерији, тако да су борбе постале још теже и крвавије. На отсјеку 6 дивизије и 21 бригаде 28 дивизије вођене су борбе око зграда министарстава, у Штросмајеровој улици, у Улици војводе Миленка, Булевару војводе Путника и испред Ж. станице. 1 дивизија продрла је из рејона Народне скупштине и Главне поште до испред „Москве“, „Албаније“, Трга Републике и Завода за израду

војне одеће. 17 и 25 бригада 28 дивизије и 1 бригада 6. дивизије успјели су да ноћу 16/17 октобра на јуриш заузму школу, а у зору 17 октобра и цркву на Чукарици. Међутим, Њемци су добили појачања са лијеве обале Саве и са око два батаљона покушали продор у правцу Бановог Брда да би олакшали ситуацију Смедеревске групе, али су успјели само да поврате школу и цркву на Чукарици.

Ради уништења њемачких снага у рејону Болеча, Штаб Прве армиске групе упутио је 11 и 23 дивизију на положаје Врчин, Рипањ, Авала, Бели Поток за напад према Болечу и за спречавање евентуалног продора противника ка Обреновцу. Ојачана 21 дивизија (пет бригада) имала је задатак да са положаја: Клупе, Ерино Брдо, Бандера, Конопљиште изврши напад у правцу Болеча, уз подршку совјетских јединица — пјешадиске и тенковске бригаде, артиљеријског пука, минобачачког дивизиона и једног одјељења јуришних авиона, док је напад 11 и 23 дивизије имао да потпомаже један совјетски противтенковски и два минобачачка дивизиона. Поред тога, у рејону Врчина било је и нешто совјетске пјешадије.

Напад на окружену непријатељску групацију отпочео је прије сванућа 18 октобра без артиљериске припреме. Непријатељ је у првом налету потпуно разбијен на лијевој обали Болечице и натјеран у бјекство, остављајући на бојишту сву технику. Налет наших бригада — 2 пролетерске, 2 личке, 4 и 5 српске и 1 крајишке — био је тако силовит, да су у рејон Болеча стигле прије совјетских тенкова и заплијениле око 1.500 разних возила, 80 тенкова, 200 топова и разну другу опрему. Разбијене и у стопу гоњене њемачке јединице покушавале су да се по сваку цијену пробију у три групе преко авалског друма, правцима према Врчину, Шупљем Камену и преко Авале, који су били чврсто затворени дивизијама 12 корпуса и 23 дивизијом 14 корпуса. Све три њемачке групе бориле су се са крајњом упорношћу, нападале су у таласима, често без потребног реда и сваког дана трпјеле губитке по неколико хиљада мртвих и заробљених. Само је мањем дијелу средње групе, јачине око 2 батаљона, успјело да се пробије јужно од Шупљег Камена до Рушња и Рипња ка Цветковом Гробу, док су даљи покушаји пробоја опкољених њемачких јединица између Авале и Врчина остали без успјеха.

У току ове етапе одбијени су и сви противнапади и покушаји пробоја њемачких снага из града у циљу спајања са Смедеревском групацијом. Послије пет дана борби у граду (од 14 до 18 октобра) Њемци су одбачени на последњу линију унутрашње одбране — Ж. станица, зграде министарстава, палата „Албанија“, Калемегдан. Пошто су обје њемачке групације претрпјеле неуспјех и пошто њемачка команда није могла рачунати на благовремено пристизање нових снага, то је даља одбрана Београда могла имати значаја само у погледу добитка у времену ради организовања слиједеће линије одбране у Срему. Исход Београдске битке био је већ одлучен.

Дејства ове етапе карактеришу се жилавошћу и жестином борби обадва противника и ванредном динамичношћу вођених бојева. У овој пресудној етапи наше је командовање показало велики смисао за маневар; оно је благовременим и цјелисходним прегруписавањем снага, практично, извојевало побједу. На другој страни, њемачка команда направила је низ крупних оперативних и тактичких грешака. Спорост покрета Смедеревске групације ка Београду, а затим покушаји продора у град малим снагама, умјесто јаким ешелоном за пробој, условили су не само њихов пораз, него и потпуну катастрофу главнине снага у рејону Авале. Позната издржљивост нашег бораца и наша велика искуства у ноћним борбама и борбама за насељена мјеста (Прозор, Бихаћ, Јајце, Ливно, Тузла, итд.), такође су били фактор од пресудног значаја у овим тешким даноноћним борбама на прилазима и улицама Београда.

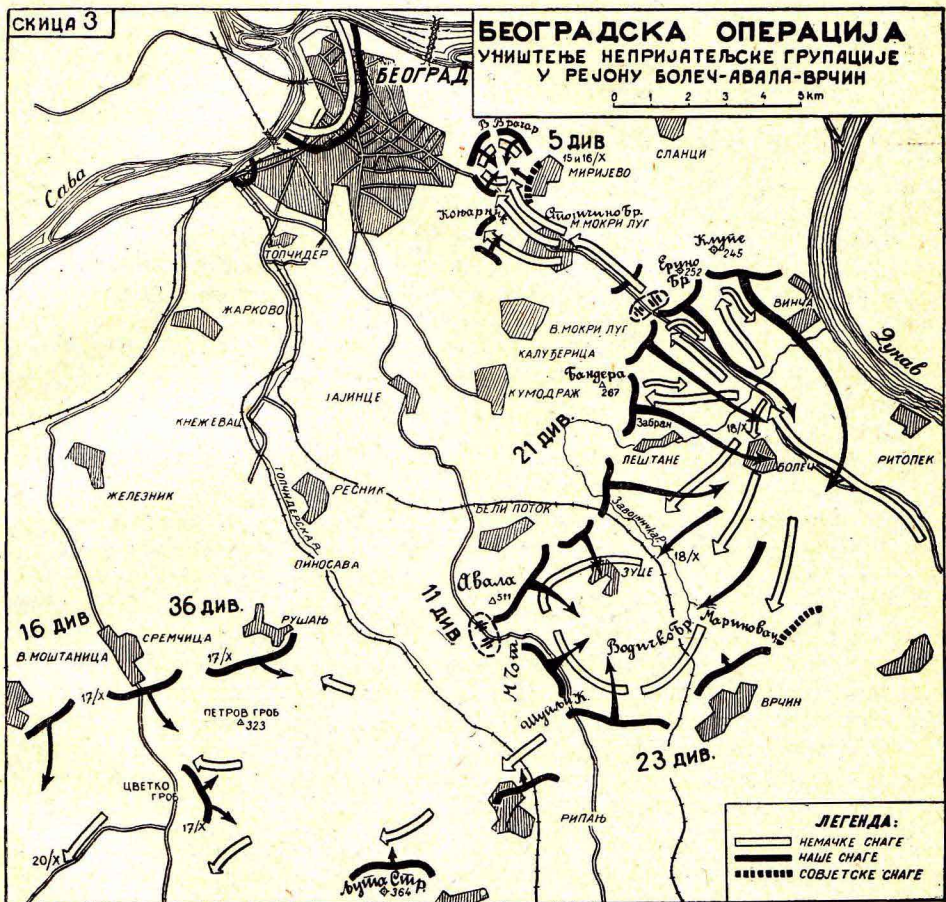
Садејство између наших јединица и трупа Совјетске армије било је углавном добро остварено у овој етапи. Према конкретној ситуацији и према отпору противника команданти совјетских тенковских и артиљерских јединица укључивали су се у процес боја и повезивали се са нашим штабовима дивизија и бригада. Чак је и Штаб 4 оклопног корпуса предложио да се успоставе чвршће везе и створи заједнички план даљег дејства. Истина, ово није сметало команди совјетских трупа да насилно присвоји сав наш ратни плијен који смо задобили од разбијене Смедеревске групације у рејону Болеча.²⁾

Трећа етапа обухвата дејства од 18 до 22 октобра у циљу коначног уништења њемачке групације код Авале и ослобођења Београда и Земуна. У току 19 октобра све три њемачке групе које су се налазиле у рејону Авале продужиле су напад за пробој према Шупљем Камену, али су послје претрпљеног неуспјеха биле одбачене уз велике губитке. Деморалисани овим неуспјехом Њемци су почели да се масовно предају, а дио снага, који је успио да се пробије код Шупљег Камена, уништаван је по групицама у току идућих дана уз помоћ шумадских сељака, тако да се преко Саве пребацило једва око једног батаљона војника из разних јединица.

Борбе у граду настављене су несмањеном жестином. Њемци су 19 октобра последњи пут покушали да се са Чукарице пробију ка Раковици и Дедињу, али је њихов напад сломљен, тако да су присиљени на повлачење. 17 бригада 28 дивизије заузела је Фабрику шећера и избила до подвожњака. Њемци су се и даље држали на Чукарици у цркви, школи и тунелу. Њемачка одбрана у граду, која је била појачана са још два батаљона 118 дивизије, давала је жесток отпор 1 и 6 пролетерској дивизији, нарочито око зграда министар-

²⁾ Дешешом Врховног штаба од 15 октобра обавијештен је Штаб наше Армиске групе да ће сав трофеј припасти нама. Дешеша гласи: „По споразуму са Врховном командом Црвене армије сви трофеји и магацини у Београду налазе се на нашем расположењу.“ — Такав је био договор — а пракса је била сасвим обрнута. На наше жалбе да нас Руси пљачкају Врховни штаб нам је савјетовао да јављамо конкретно имена руских старјешина који то раде.

става, у хотелу „Москви“ и палати „Албанији“, гдје су се борбе водиле за сваки спрат и собу. На крају дана, 18 октобра, заузеле су зграде министарстава, осим Министарства саобраћаја, а дјелови 1 дивизије избили су пред Калемегдан.

У току 19 октобра заузета је палата „Албанија“, хотел „Москва“, Министарство саобраћаја, Ж. станица, Управа града Београда и Завод за израду војне одеће. Ноћу 19/20 октобра Немци су били принуђени на повлачење преко Саве. Једна група Немаца окружена је на Калемегдану, а друга на Чукарици. Око 2 часа 20 октобра, 3 бригада 1 дивизије, крећући се обалом Дунава, избила је са једним батаљоном на ушће Саве, а са два батаљона, уз подршку 10 тенкова, до 6 часова заузела је Калемегдан. Посљедњим борбама око моста на Сави, који је око 8 часова заузет неоштећен, Београд је био ослобођен. Остаци посаде Београда бранили су лијеву обалу Саве до Зе-

муна, а Бежаниску Косу, насип и жељезничку пругу дјелови 118 њемачке дивизије. Око 9 часова, под заштитом артиљериске ватре, прешли су преко Савског моста 13 пролетерска бригада и совјетска пјешадија, чиме је створен ужи мостобран до жељезничке пруге. У другом ешелону пребачена је најприје Космајска, а потом и 1 бригада 6 дивизије, које су уведене у бој за Земун и Бежаниску Косу, која је, као и аеродром, заузета уз подршку тенкова. Даљим наступањем наших снага, ноћу 21/22 октобра, Њемци су били принуђени на повлачење према Новом Саду и Руми, а 22 октобра, око 9 часова, ослобођен је и Земун. Тиме је, послије 12 дана упорних и тешких борби наших и совјетских јединица, завршена Београдска операција.

У овим борбама наша пјешадија — као основни род војске — поднијела је и главни терет. Совјетске тенковске и артиљериске јединице такође су успјешно извршавале задатке који су им као таквим могли бити постављени. Треба напоменути да је у току борби у граду допринос становништва, а нарочито припадника радничке класе, био свестран и врло значајан.

Велика побједа коју је извојевала наша Армија и ослобођење нашег главног града, Београда, имали су за нас огроман војно-политички значај. Стварањем стабилне и простране слободне територије у Србији и Војводини, повезане са осталим ослобођеним просторијама, и доласком наше Владе и Врховног штаба у Београд, остварене су нове могућности у даљој политичкој и економској изградњи земље и даљем јачању наше Армије. Посебно, ослобођење Београда имало је велики војни значај за ток и даље вођење рата на нашем ратишту.

Њемачка Група армија „Е“ није се могла више пробити главном магистралом, која из Грчке води према Будим-Пешти, и садејствовати у одбрани Аустрије и Мађарске. Ова групација је најприје набачена на слабо комуникативни црногорско-босански масив, а затим коначно уништена у завршним операцијама наше Армије.

Послије Београдске операције наша Армија је самостално преузела дио фронта између трупа Совјетске армије на десном крилу — на Дунаву — и трупа западних Савезника у Италији, оперативно и снажно садејствујући, а нарочито свом десном сусједу.

Коначно, извршавајући овако крупне задатке, наша Армија је знатним дијелом снага прешла на фронтални начин ратовања и тиме употпунила своја и онако богата и драгоцјена ратна искуства.

Према прикупљеним подацима, у овој операцији, непријатељ је имао 16.799 мртвих и 8.739 заробљених, док су наши губици износили 1.595 мртвих, 3.379 рањених и 162 нестала. Губици совјетских јединица нису нам познати. Наш ратни плијен био је велики.¹⁾

¹⁾ Овај чланак, написан за Војну енциклопедију, рађен је на основу само наших релација и личног сјећања аутора. Засада недостају подаци и релације о задацима и дејствима совјетских јединица — које су имале значајну улогу — а исто тако и релације њемачке команде одбране Београда. Природно је да се без тих података не може свестрано и исцрпно критички обрадити Београдска операција.